

Középkori és modern zsidó irodalom

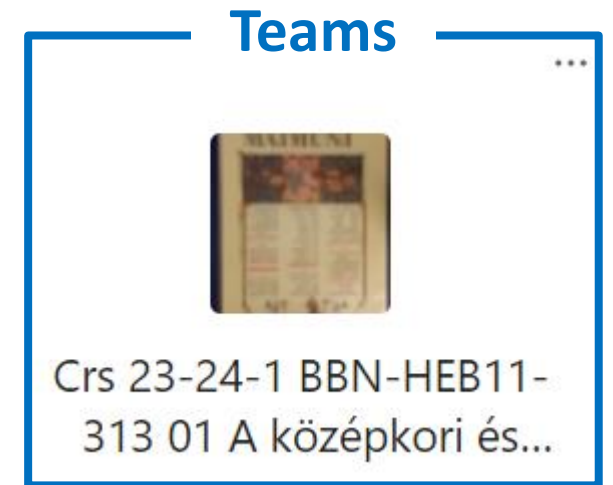
BBN-HEB11-313 , BBN-BIB-691.07, BBV-101.50, BMVD-101.77

Panelóra, koordinálja: *Biró Tamás*

2023. szeptember 13.: Bevezetés

Praktikus dolgok

- A kurzus honlapja: <http://birot.web.elte.hu/courses/2023-irod3/>
<http://birot.web.elte.hu/irod3/>
Jelszó! heber / irod
- Biró Tamás: (a panelóra koordinátora)
biro.tamas@btk.elte.hu
<http://birot.web.elte.hu/>, <http://www.biot.hu/>
Fogadóóra: emailes egyeztetés alapján.
- Pótóra: ha elmaradnának órák (egyelőre nincs tervezve).

Követelmények, praktikus dolgok:

Az óra jellege: előadás + forráselemzés, beszélgetés, közös munka, stb.

Jegyszerzés:

- Visszajelzés az órákról (Teams): $8 \times 5 \% = 40\%$

A félév során min. 4 alkalommal kötelező az elégségeshez.

A félév során min. 8 alkalommal a maximális pontszámhoz.

- Írásbeli vizsga a félév végén: 60%

Követelmények, praktikus dolgok:

Írásbeli vizsga a félév végén:

- Az órán elhangzottak (+ egyes előadók által esetleg megjelölt extrák)

- Tankönyv gyanánt (vizsgára):

Stemberger, Günter / Dobos Károly, ford. *A zsidó irodalom története*

(Budapest: Osiris, 2001), pp. 95–211. [81.Ste.3.]

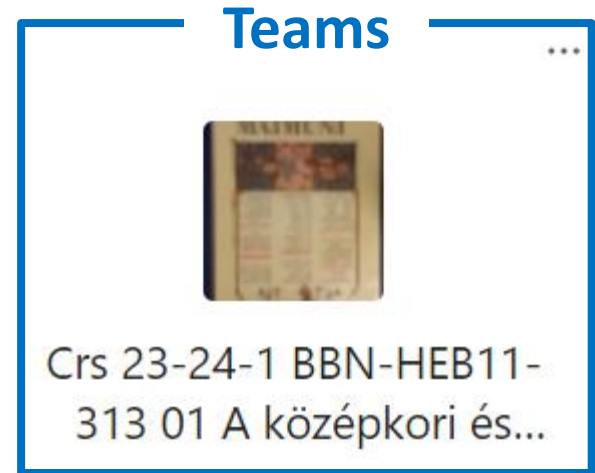
Esetleg további rövidebb cikkek, könyvfejezetek egy-egy témakörhöz.

- Előadásonként megadott nevek, fogalmak, címek, stb. listája.
- Források ismerete és elemzése (az órán elhangzottak alapján).

Követelmények, praktikus dolgok:

- Összefoglalók:

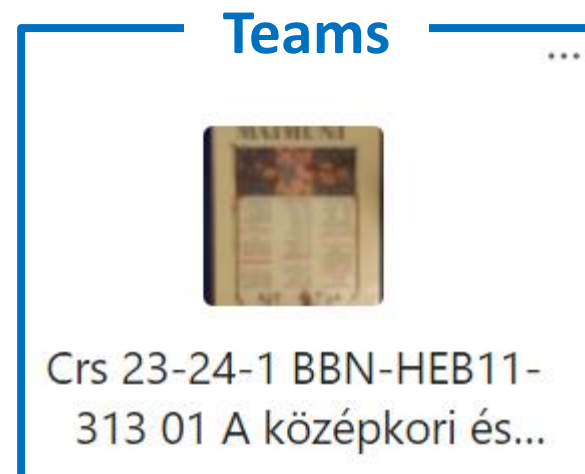
- Beadhatja, aki az előadást meghallgatta, pénteken déli 12:00-ig
- Alkalmanként max. 5 pont (5%)
- „lényeg az előadó szerint” / „lényeg a hallgató szerint” / „legérdekesebb”
- + kérdések és kritika
- Teamsben

Követelmények, praktikus dolgok:

- A honlapon (<http://birot.web.elte.hu/irod3/>, valamint <http://hebraisztika.hu/site/kurzusprocess.htm?id=697>):

- Előadások prezentációi, handoutjai (sajnos csak utólag).
- Kurzusleírás: <http://birot.web.elte.hu/courses/2023-irod3/2023-irod3>
- Kötelezően elolvasandó források, ajánlott irodalom, stb.
- Néha: felhasználónév, jelszó. *heber / irod*
- Stb.

Az óra céljai:

- **„Középkori és modern zsidó irodalom”:**

- Időben: kb. i. sz. 7. sz. – 20. sz.
- Zsidó és/vagy héber nyelvű.
- „Irodalom” = rabbinikus irodalom, szépirodalom, filozófia, tudomány, stb.
- Megközelítés: elsősorban kulturális, történelmi, filológiai szemszögekből.

1. Meghatározó műfajok, jelenségek, jellemző problémák ismerete.
2. Történelmi, kulturális, vallási beágyazottság megértése.
3. Legfontosabb szerzők és művek megismerése (fordításban).

A félév szerkezete

Esetleges változások:

- Honlapon
- Emailben

- Bevezetés (Biró Tamás)
- Kódex-irodalom, talmudi kommentárok, minhag-irodalom (t.b.c.)
- Responzumok (t.b.c.)
- Középkori vallási és világi költészet, pijjut (Koltai Kornélia)
- Zsidó Biblia-magyarázat (Biró Tamás)
- *Jewish thought*: középkori filozófia, misztika (Biró Tamás)
- ...

A félév szerkezete

Esetleges változások:

- Honlapon
- Emailben

- ...
  - Perifériák”: tudományok; karaita irodalom; fordítások;
népi irodalom zsidó nyelveken (Biró Tamás)
  - Jiddis (t.b.c.)
  - Haszkala és nyelvújítás; héber irodalom Magyarországon (Bányai Viktória)
  - Modern héber irodalom (Peremiczky Szilvia)
  - Magyar(-)zsidó irodalom (Koltai Kornélia)
- + ha lenne még idő: Összefoglalás és ami kimaradt (Biró Tamás, stb.)

Mitől zsidó a zsidó irodalom?

Uri Cvi Greenberg

(1896–1981):

Uri Tsvi farn Tselem INRI

(*Albatros*, 2 (1922), pp. 3-4.)

אורי צבי

פארן צלם

INRI

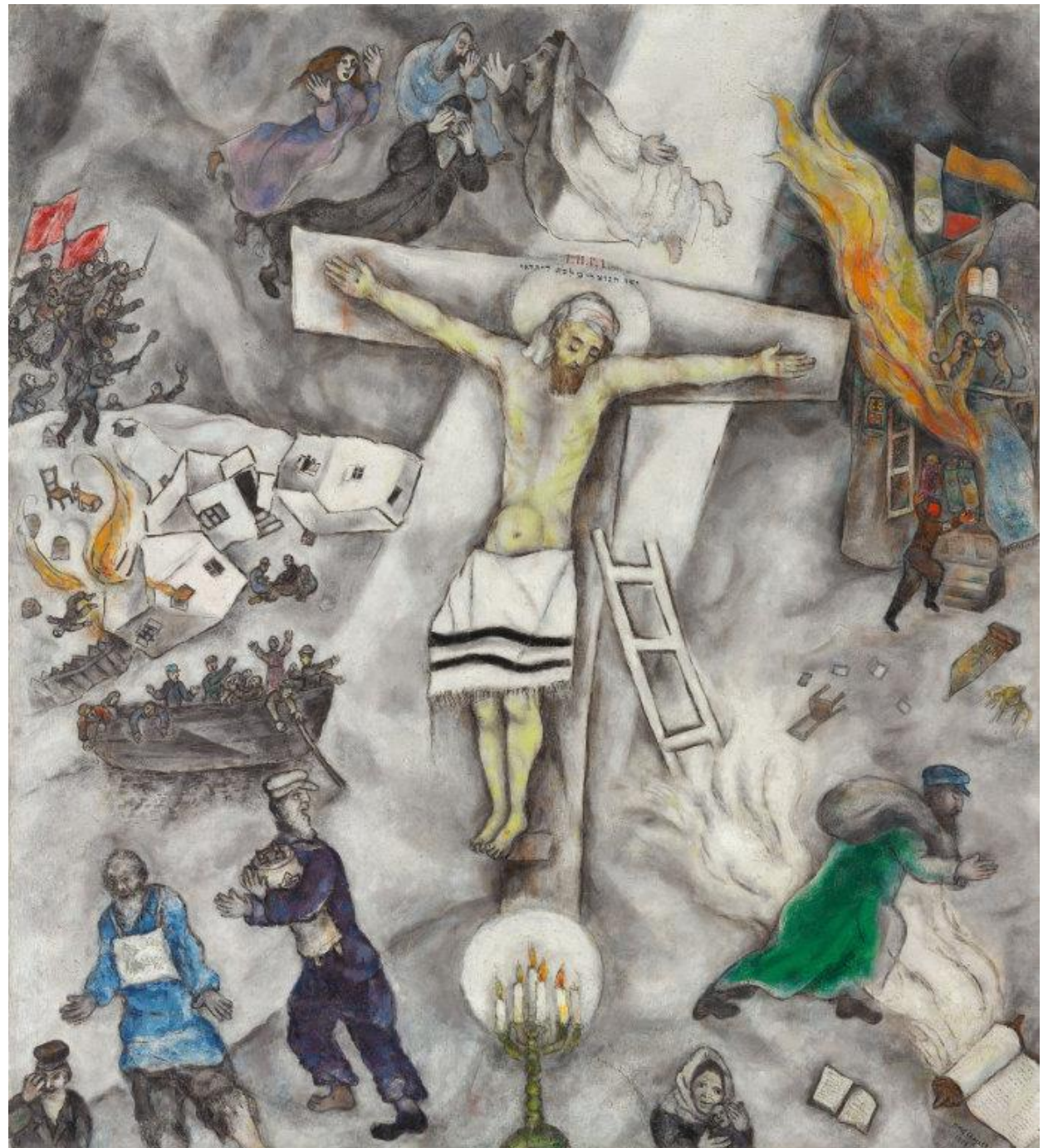
למאי בין איינער פון
דער שירה צעווייטקסט, וואָס
הענגט נישט אין שנות מיט
דיר אויף א דאָלישן סלום ביי
א צלם-וועג, וון טריקט מיך,
נאָלט לייגט זיך אויף מיר?

דיין ברודער, זע, די בינער פון מין
נוף, די חים-השדרה פון מיר: אך בין און

ליב-פון-א-וועלט-אין-באניען דופלמטיק, יסורים
לייטערן. | סאָג איז בראַנג נאָלט איז טינט, שטום ווי די

בין איך בייסאָג (איך קאָן די סאָג בראַנג אויף קאָפּ און אויגן נישט טראַקן), אָבער ביינאָלט צום מיך די סו-
נעטיק פון טייער וואָסער: אַרויסטרינגן אַ — — — בוי אַבערן קאָפּ, אַרום זענען ווענט, אַ דרייבאַנדיק מיער און טייער
נאָכן פון אַ קלויסטער-שטאָם. קאָרטישע איך מיך, ברודער יסו, סקאָרטישע זיך אַ ווישע הויט-און-בין (אַ צוויי טוינט יאָר
גאָר ריר, אלס!) און מיינע לייפן ווערן אויפגעריסן: רויטע וואַנד אינם פונסטערניש — — — סייזט מין קיל
שלאַנגענארטיק, אויפגעצוּנדק: היי! פונם בלוט אַרום — — — | דג, רייסט זיך פונם סלום, ווען זינגענדיקער רעגן גייט,
בימער וואָרפן בלעטער אָפּ. יאָבערט אויפן קיל, וועלערע שרייען-אויף, וועלט הענגט זיך סאַר דיר — און די
— פאַר אלעמענס הייען-נעלט — שרייט, שרייט, יידיש-אומבליק-נעשריי — — — | געדענקטאָ ברודער, אַהיי-
ליקע ביה-לחם-דאַרף? געדענקטאָ דיין באַגענוניש מיט מרים אויפן נלייער פּעלדער-וועג: אַקריבעלע זאַלבענס-אויף, אַרע
לאַקן אויף דייער לויט, אַ וויסער העברעי-אָבערהאַר אַויף, דיין נוף און אַ נאָרטיש פון הפּלת אויף דייער לענדן בענאַרטיש
ער-ער, סקאָן ויין: די געדענקטאָ שוין נישט, אויפלייב טוינטער גלאַקן-לינגען, אויפלייב יאָנויקע געבעטער-קולות
און אַ בלינדק לאַטייניש INRI איבערן מוּל.
פאַרוואָס איז דיין בליק פּאַל נאָר צום הימל גי-
ווערט און קרעכט פּאַל חילוט: אלי אַלי
למה צוהבנה
אָפּאַר אָבער שטיי איך
אין ריינדיקער מנה-צייט, שקיעת
החמה, עך דער סאַטע מיינער
צוטרער דעמאָלט אינם כאַלמט
צוטרער בעקרושה און שעשע מיט
די דאָרטישע אויגן דעם צער פון
אַ פאַרזינדליקן טעג וועלט, טעג-
טע מיינער וואָרט אָבער אויף
שטערנאָליפּאָנג, אויפקידוש-ליבנה,
אך נישט, אך שטיי: אַ
וועלן מיט שקיעה אין לייב,
טראַכט אך שקיעהדיק און וויי
גענדיקן בלוט אַרײן, כּשעת עס
ריגט אַויף: ביום אַ דומם געוואָ-
רן, ברודער יסו, וואָס צוויי טוי-
זעט יאָר טוה אויפן קרויץ, אַרום
דיר איז אַרײם וועלט, עך,
וואָס פאַרנעט אַלץ פאַרזינדער-
טער מוּל דייער טראַכט נישט:
דיין צעקאַמט אַ מן-דוד, איבערן
מין - דוד - דובּודיקע הענט
אונטער ווי פּאַלמען-ויתום, און
אָרום-נעריטער. | — פאַר-
ליווערט אויגן זען נישט: דיר
צויליט: אַ קופּע אָגעשניטע-
נע ויין - קעס צעריסענע מליחים,
צעשטאַנענע פאַרשעטן, וויי-
טע לייזונגן מיט בלוט-פּליקן.

Marc Chagall
(1887–1985):
White Crucifixion
(1938)

Felix Mendelssohn

(1809–1847):

Nászinduló

(1842)

Jewbox:

<http://radio.jewbox.hu:8000/classic.m3u>

Zsidó komolyzene

Zsidó komolyzenei adó - Jewish classical music

2008. június 23. hétfő, 20:25

SHARE

Hosszan tartó lány csokor, a leghíresebb magyar és külföldi zsidó zenészek alkotásainak gyűjteményével.

A netrádió hallgatáshoz kattalj a fülhallgatóra, vagy **IDE!**

<< **Első** < **Előző 1** 2 Következő > Utolsó >>

Oldal 2 / 2

Megosztás

Név:

E-mail:

Feliratkozás

főmenü

- Főoldal
- JNews
- InterJews
  - VilágStetl
  - Mélyvíz
  - Zúzda
  - Rappi
  - DJews
- Zene füleimnek
  - Zsidó komolyzene
  - IsraTrance
  - Zsidó zenészek
  - Klezmer zenék
  - Modern izraeli zenék
  - Tradicionális zsidó zenék
- Heti szakasz - ajánló
- Extrák
- Galéria
- Vendégkönyv

Bannercsere

Virtuális Zsidó Múzeum

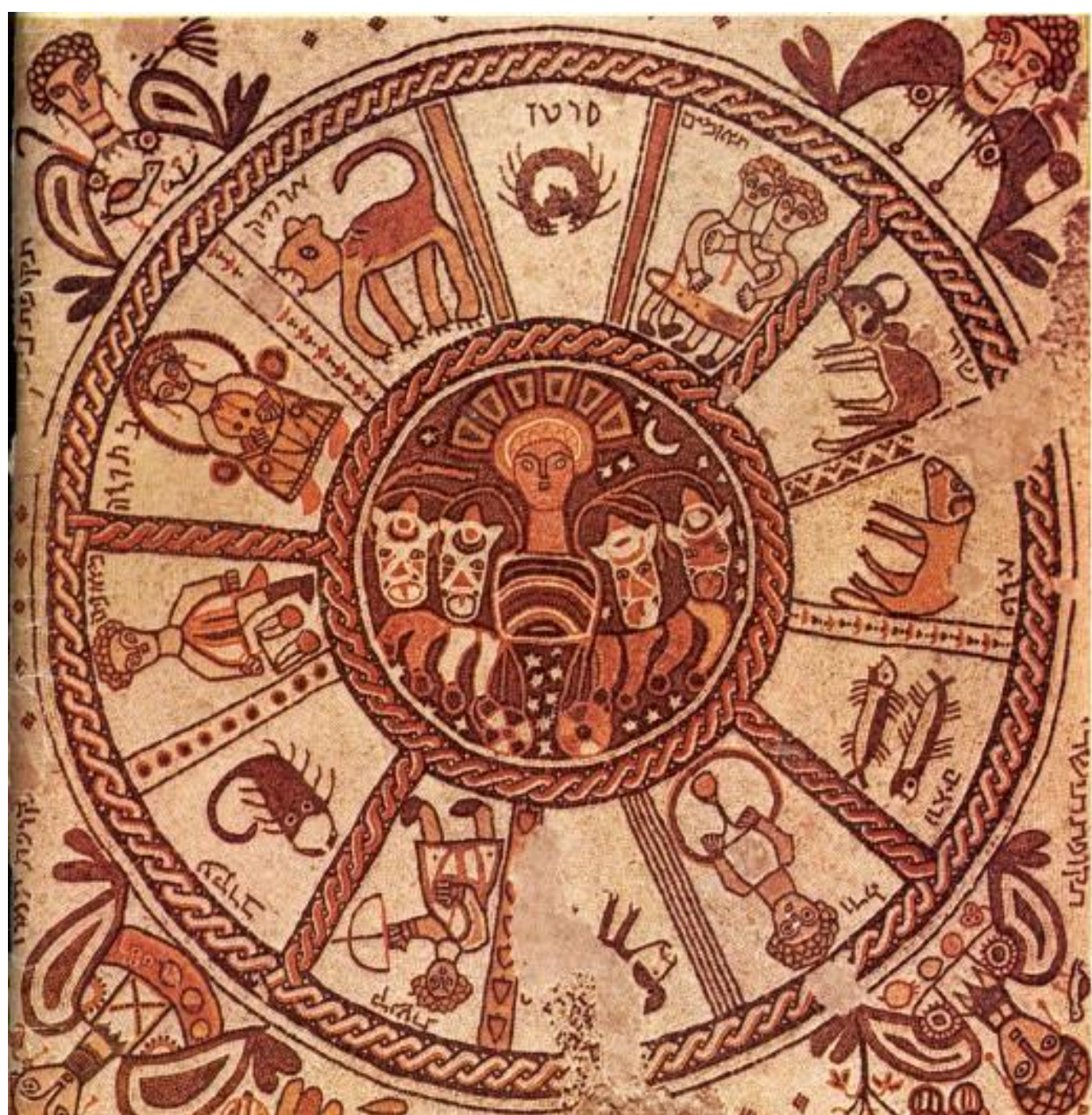
Zsidó dalok kottái

Jew U!

Zsidó kisokos

Padlómozaik a
Bét Alfa-i zsinagógában
(Északkelet-Izrael, i.sz. 6. század?)

[http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/
/b/b2/Beit_Alpha.jpg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b2/Beit_Alpha.jpg)

Mitől zsidó a zsidó irodalom?

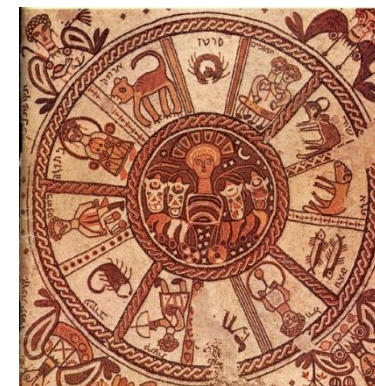
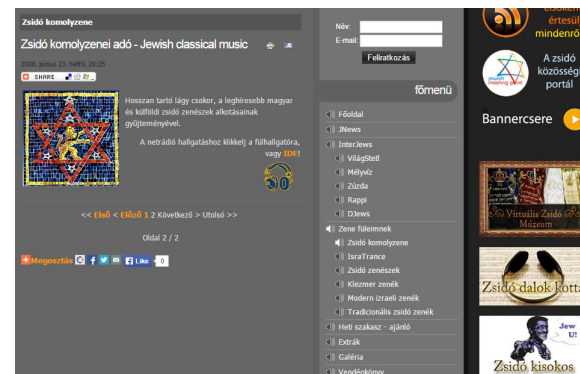
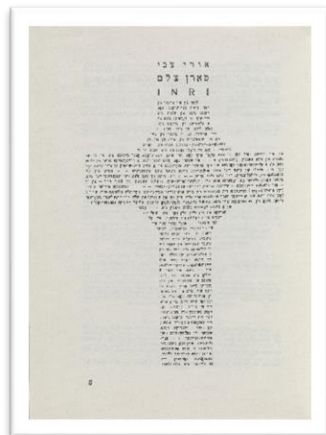
- Mit gondolnak?

Mitől zsidó a zsidó irodalom?

- Zsidó szerző?
- Zsidó közönség?
- Zsidó téma?
- Zsidó „jelleg”?

Mitől zsidó a zsidó irodalom?

Szerző	✓	✓	✗ / ?	✓ / ?
Közönség	✓	✗ / ?	✗ / ✓	✓
Téma	✗	✗	✗	✗ / ? / ✓
„Jelleg”	✗ / ? / ✓	✗ / ? / ✓	✗	✗ / ? / ✓

Mitől zsidó a zsidó irodalom?

	Szerző	Közönség	Téma	„Jelleg”
<i>Biblia-magyarázat</i>	✓	✓	✓ / ?	✓ / ?
<i>Halákhikus irodalom</i>	✓	✓	✓	✓
<i>Liturgiai költészet</i>	✓	✓	✓ / ?	✓ / ?
<i>Középk. héber világi költészet</i>	✓	✓	? / ✗	✗ / ? / ✓
<i>Középkori zsidó filozófia</i>	✓	? / ✓	? / ✓	? / ✓
<i>Újkori zsidó filozófia</i>	✓	✗ / ? / ✓	✗ / ? / ✓	✗ / ?
<i>Misztika</i>	✓	✓	? / ✓	✗ / ? / ✓

Mitől zsidó a zsidó irodalom?

	Szerző	Közönség	Téma	„Jelleg”
<i>Tudományokról héberül</i>	✓	✓	✗	✗ / ?
<i>Karaita irodalom</i>	?	?	✓	? / ✓
<i>Ladino népdalok</i>	✓	✓	✗	✗
<i>Jiddis regények</i>	✓	✓	✗ / ✓	✓
<i>Mai izraeli irodalom</i>	✓ / ?	✓ / ?	✗ / ? / ✓	✗ / ?
<i>Radnóti Miklós költészete</i>	✗ / ?	✗ / ?	✗ / ?	✗
<i>Kertész Imre: Sorstalanság</i>	✓	✗ & ✓	✓	?

Mitől zsidó a zsidó irodalom?

- Zsidó szerző?
  - Vitatható esetek: karaiták, Spinoza, Radnóti Miklós...
- Zsidó közönség?
  - De: Slomo Ibn-Gabirol *Fons Vitae*; irodalom a környező népek nyelvén...
- Zsidó téma?
  - De: mitől zsidó egy téma?
Pl.: „Cedaka (jótékonykodás) / tikkun olam (a világ megjavítása) mint zsidó érték”?
- Zsidó „jelleg”?
  - Mitől zsidós egy zsidó irodalmi alkotás?

„Zsidós jelleg”

Mikortól számít „zsidósnak” egy irodalmi alkotás?

- Héberül vagy judeo-nyelven (jiddis, judeo-arab, ladino...) született?
  - De: hol a határ judeo-nyelv és a környezet nyelve között?
- A zsidó valláshoz kapcsolódik?
  - De: hol a „zsidó vallás” határa? Reform? Karaiták? Szamaritánusok? Folklór?
  - Nem lehetséges szekuláris zsidó irodalom? Mi a zsidóság: vallás, nép vagy kultúra?
- Egyéb jellegzetességek megléte?
  - Például: a Héber Biblia mint (kimondott vagy kimondatlan) alapszöveg.

A nyelvválasztás jelentősége

- A babiloni fogságig: héber
  - A babiloni fogságtól az ókor végéig: héber és arámi, majd görög, stb.
  - Középkor:
    - A zsidó közösségek anyanyelve: a környező népek nyelve, annak zsidó szociolektusai (pl. judeo-arab), ill. ún. **zsidó nyelvek** (jiddis, ladino, stb.).
    - Héber (és arámi): irodalmi (tudományos, rabbinikus), szakrális és liturgiai funkciók.
  - Újkor: a környező nyelvek irodalmi standardjai (Hochdeutsch, stb.).
- A szerző részéről [szinte] tudatos **döntés**, hogy milyen nyelven írjon:
- Milyen nyelven tudja kifejezni a gondolatait (szaknyelv), érzéseit (emocionális kötődés)?
  - Milyen nyelven jut el a célközönséghez? Melyek a célközönség nyelvi elvárásai?
  - Mi az adott műfajhoz *konvencionálisan* tartozó nyelv / nyelvváltozat / stílus?

Diaszpóralét

- A zsidóság száműzetésben: „itthon/otthon”.
- Posztkoloniális elmélet:
„internal colony” viszony a környező társadalomhoz.
- Kettős kötődés, kettős identitás?
- Középkor: alávetett státusz.
Modernitás: emancipáció kérdőjellel.
- Halákha: időtlen elmélet vs. a diaszpóralét gyakorlata.

Diaszpóralét:

Szántó T. Gábor: *Kafka macskái* (Noran Libro, Budapest, 2014)

„Mert zsidó író vagyok, és egyedül érzem magam. Nincsenek elődeim, vagy alig. És követőim követőim sincsenek [...] nálunk senki sem nevezi magát zsidó írónak, sőt még a zsidó irodalom létét is vitatják [...]” (p. 108)

„Az írás szerepe [...] [n]élkülözhetetlen számukra, mert hontalannak érzik magukat a társadalomban, a nyelvben, és ki akarnak törni ebből az elszigeteltségből [...] a nyelv száműzöttje és hontalanja [...] a diaszpórában élő zsidó író, aki saját kultúrájától is elidegenedett, mert a nyelvét nem beszéli, a hagyományait töredékesen gyakorolja, mert nem is hagyták rá, inkább maga kaparta össze, hontalanságában kétszeresen is zsidó, ezért kétszerte inkább rászorul, hogy írjon, mintha saját hajánál, vagy inkább saját szavainál fogva akarná kihúzni magát a csapdából.” (p. 109)

„Az író úgy érzi, hogy amikor zsidókról ír, beszél, értük is szól. Akkor is, amikor provokálja őket, s amikor nem feltétlenül érzik magukénak, sőt néha felháborodnak rajta. És az író így néha a perifériára sodródik [...]” (p. 110).

Összefoglalás

Mitől zsidó egy zsidó irodalmi/művészeti alkotás?

Lehetséges hipotézisek:

- Zsidó szerző (származásilag vagy vallásilag?) – *ki számít zsidónak?*
- Zsidó közönség (*célközönség*, akinek a szerző szánja a művét, ↔ *olvasóközönség*, aki ténylegesen olvassa, a mű keletkezése idején vagy később)
- Zsidó téma – *de mi számít zsidó/zsidós témának?*
- Zsidó „jelleg”
  - Nyelv, amelyen született (héber, judeo-nyelvek...)
  - *A Héber Biblia* mint (kimondott vagy kimondatlan) alapszöveg
  - Diaszpóralét, arra történő reflektálás
  - Szimbólumrendszer; • Helyszín vagy kontextus; • Stb...

Összefoglalás

Mitől zsidó egy zsidó irodalmi/művészeti alkotás?

Lehetséges hipotézisek:

- Zsidó szerző (származásilag vagy vallásilag?) – *ki számít zsidónak?*
- Zsidó közönség (*célközönség*, akinek a szerző szánja a művét, ↔ *olvasóközönség*, aki ténylegesen olvassa, a mű keletkezése idején vagy később)
- Zsidó téma – *de mi számít zsidó/zsidós témának?*
- Zsidó „jelleg”
  - Nyelv, amelyen született (héber, judeo-nyelvek...)
  - *A Héber Biblia* mint (kimondott vagy kimondatlan) alapszöveg
  - Diaszpóralét, arra történő reflektálás
  - Szimbólumrendszer; • Helyszín vagy kontextus; • Stb...

Zsidónak tekintjük, ha teljesül...

- ezek közül – melyik?
- ezek közül több egyszerre – melyek?
- ezek közül legalább tetszőleges három (vagy más szám)?

Visszatérő kérdések a félév során

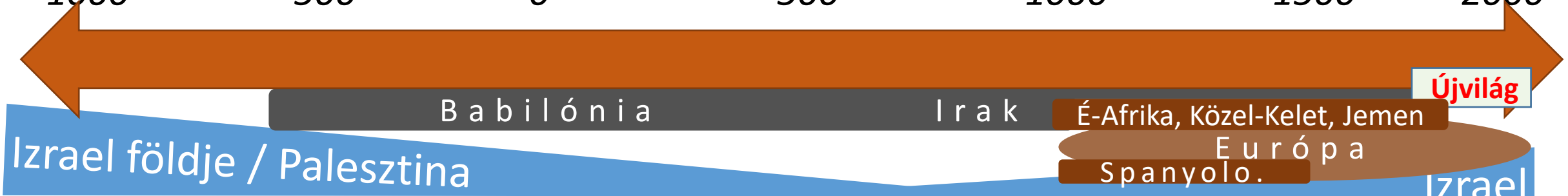
1. A környező népek kulturális javainak a hatása a zsidó/héber nyelvű irodalomra? (Új témák, új műfajok, új formák stb. átvétele.)
2. A zsidó szerzők számára a nyelvválasztás fontos szempont?
→ A célközönségnek mi a nyelve? A műfajnak mi a nyelve?
3. Viszony a korábbi zsidó szerzőkhöz, művekhez? (intertextualitás)
→ A Héber Biblia (hol explicit, hol implicit formában) alapszövegként, hivatkozási pontként szolgált?
4. A száműzetés, ill. az Izrael földjére történő visszatérés téma-e?

Zsidó történelem

és kultúrtörténet dióhéjban

A zsidó történelem dióhéjban zanzásítva

-1000   -500   0   500   1000   1500   2000

Bibliai kor:
Héber Biblia

Tannák

Amorák

Gaonok

Risonim

Ahronim

Első szentély kora

Babiloni fogság

Második szentély kora

I.sz. 500 körül: A **Babilóniai Talmud** lezárása

I.sz. 220 körül Jehuda ha-Naszi: **Misna**

1038. Babilóniai gaonátus vége

1492. Spanyolországi zsidók kiűzetése

1948. Izrael Állam megalapítása

I.e. 587. Első szentély pusztulása

I.sz. 70. Második jeruzsálemi szentély pusztulása

Zsidó történelem dióhéjban

- I.sz. 70: a második jeruzsálemi szentély lerombolása
3. század elejéig: tanaitikus kor   3-6. század: amórai kor
- 637: Jeruzsálem muszlim meghódítása
7-10. század: gáoni kor
- cca. 1038: a (bagdadi) gaonátus vége
10-12. század: spanyol-zsidó aranykor
11-14. század: klasszikus askenázi kor
- 1492: spanyolországi kiűzetés
Askenázi világ („német”): Kelet- és Nyugat-Európa
Szfaradi világ („spanyol”): muszlim világ, stb.   Stb: Itália, Jemen, Perzsia...
- 1948: Izrael Állam megalakulása

Excursus: a zsidó történelem kulcsévszámai

(erősen hagyományos narratíva – nem a szak szemlélete!)

*Történelemórakon
finomítandó*

- Bibliai narratíva, a hagyományos (de nem a vallásos zsidó) történetírás évszámaival:
i.e. 13. sz.: Egyiptomi kivonulás, pusztai vándorlás, 1010-970: Dávid királysága,
970-930: Salamon királysága, első szentély, 930: Júda és Izrael kettéválása.
- Első szentély kora és a babiloni fogság:
721: Északi királyság (Izrael) pusztulása,
587 (586): Első jeruzsálemi szentély pusztulása, 586-536 : Babiloni fogság.
- Második szentély kora:
539-332: Perzsa korszak 516: Második szentély felépítése
332: Nagy Sándor Jeruzsálemben 320-: Júda ptolemaida uralom alatt
198-167: Júda szeleukida uralom alatt 167-: Hasmoneus felkelés
i.e. 63: Pompeius Jeruzsálemben 66-70: Zsidó háború Róma ellen
i.sz. 70: Jeruzsálem és a második szentély pusztulása 132-135: Bar Kochba.

Excursus: a zsidó történelem kulcsévszámai

(erősen hagyományos narratíva – nem a szak szemlélete!)

*Történelemórán
finomítandó*

- Késő ókor:
  - 200 körül: Jehuda ha-Naszi és a *Misna*
  - 350 (450) k.: *Palesztinai Talmud* lezárása
  - 500 körül/után: *Babiloni Talmud* lezárása.
- Középkor:
  - 638: Arab hódítás Palesztinában
  - 1038: Gaoni korszak vége Babilóniában
  - 1040-1105: Rasi (Rabbi Slomo Jic'haki)
  - 1135/8-1204: Maimonides
  - 1492: Zsidók kiűzése Spanyolországból.
- Kora újkor és újkor:
  - 1488-1575   Rabbi Jozsef Karo
  - 1729-1786:   Moses Mendelssohn
  - 19(41)-1945   Holocaust
  - 1948:   Izrael Állam megalapítása.

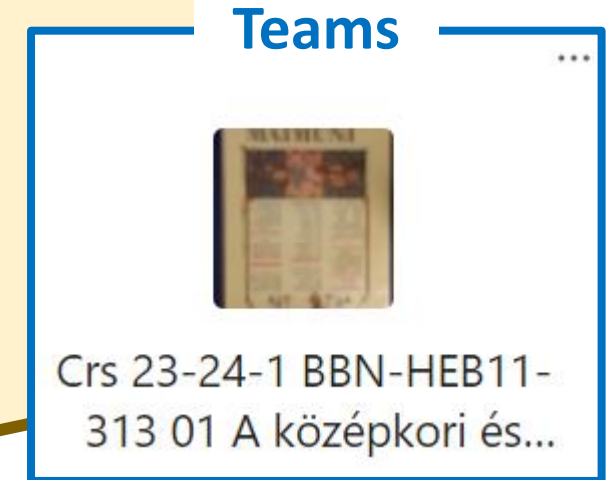
Excursus: a zsidó történelem kulcsévszámai

(erősen hagyományos narratíva – nem a szak szemlélete!)

Történelemórakon
finomítandó

- Késő ókor: 200 körül: Jeruzsálemi Talmud lezárása. 350 (450) k.: Palesztinai Talmud lezárása.

- Középkor: Bevezető háttérolvasmány annak, aki nem tanult (még) zsidó történelemről:
  - Biró Tamás, Zsidó történelem dióhéjban, http://birot.web.elte.hu/irod3/Zsido_tort_diohej.pdf.
  - Simon Dubnov, A zsidóság története (reprint: 1991), ebben van egy hasznos időrendi táblázat (pp. 221–226): <http://birot.web.elte.hu/irod3/Dubnov.pdf>.

- 1729-1786: Moses Mendelssohn
- 1948: Izrael Állam megalapítása.

A zsidó középkor és újkor fordulópontjai

- 7. sz. közepe: iszlám hódítás a Közel-Keleten
- 9. század körül: lassú migráció Mezopotámia/Irak és Bizánc (Palesztina, Dél-Itália) → spanyol (későbbi szfaradi kultúrkör) és német-francia (askenázi) területekre.
- 10. század: a spanyolországi zsidó aranykor kezdete (iszlám fennhatóság alatt).
- 11. század: jelentős rabbinikus tevékenység kezdete askenázi területeken (Rasi).
- 12. század: Juda ha-Levi, Abraham ibn-Ezra, Maimonides...
- 14. század közepe: fokozatos migráció kezdete Németországból Lengyelország felé.
- [Spanyolország visszahódítása az araboktól →] 1492. a spanyolországi zsidók kiűzetése.
- 18. század: *haszkala* = zsidó felvilágosodás (Moses Mendelssohn)
- 19. század: emancipáció és asszimiláció. 1870-es évektől: politikai antiszemitizmus.
- 19. század vége: politikai cionizmus. Holokauszt. 1948. Izrael Állam megalapítása.

Zsidó középkor, zsidó újkor

(Leegyszerűsített összehasonlítás, sok ponton finomítandó, árnyalásra szorul a következő órákon és a történelmi kurzusokon. Itt most csak néhány fontos szempontot vezetünk be.)

	Középkor	Kora újkor	Újkor
Kezdet	iszlám hódítás	haszkala = zsidó felvilágosodás	
Vége	haszkala = zsidó felvilágosodás		Izrael megalapítása
Földrajzi súlypont	iszlám területek, (Ny-)Európa		(Köz- & K-)Európa + tágul
Domináns nyelv	középkori héber, arab		német, jiddis, modern héber...
Beszélt nyelv	judeo-nyelvek		jiddis, nemzeti nyelvek...
A zs. vallás szerepe	központi		csökken (szekularizáció)

Ami kimarad a félévből

(illetve kimaradna, ha nem lenne a következő dia)

Amit még a félévbe bele illett volna szorítani...

- Színház, filmművészet, kabaré, képzőművészet és más művészeti ágak
  - Zsidó irodalom modern nemzeti nyelveken
    - németül
    - angolul (pl. USA)
    - oroszul
    - magyarul (kortársak)
    - spanyolul (Dél-Amerika)
    - stb. stb. stb.
  - Könyvkultúra
  - Kora újkor
    - Pl. barokk Itália
  - Egyes műfajok más korokban
    - Pl. mai halákhikus irodalom
- + *Amiket csak érintőlegesen említünk majd meg*

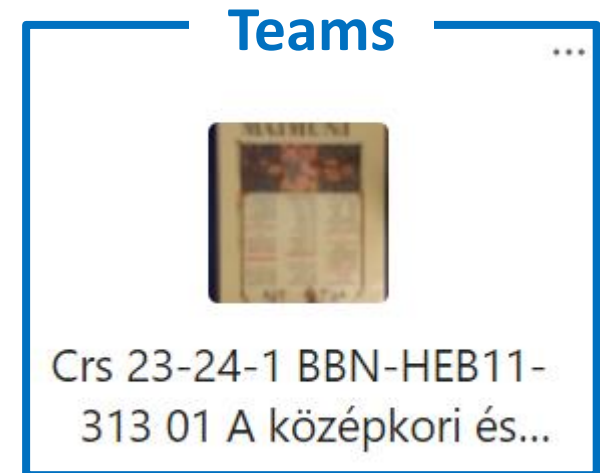
<http://birot.web.elte.hu/irod3/irod3-14.pdf>

Ne felejtsek el!

- Összefoglalók:

- Beadhatja, aki az előadást meghallgatta, pénteken déli 12:00-ig
- Alkalmanként max. 5 pont (5%)
- „lényeg az előadó szerint” / „lényeg a hallgató szerint” / „legérdekesebb”
- + kérdések és kritika
- Teamsben

- A „lényeg” összefoglalása 1 bekezdés terjedelemben.
- Kérdésre és visszajelzésre is lehetőség.

Heti összefoglaló leadása

Mai alkalommal mindjárt duplázási lehetőség:

1. Az előadás összefoglalója.
2. „Zárógondolatok” összefoglalója

<http://birot.web.elte.hu/irod3/irod3-14.pdf>

Ha valaki duplázni szeretne, az – kivételesen – a „Zárógondolatok”
heti összefoglalóját leadhatja péntek déli 12:00 után is.

Fontos nevek, címek, fogalmak ezen a héten

- Gaoni korszak
- Risonim
- Ahronim/achronim
- Középkor, kora újkor, újkor (a zsidó történelem szempontjából)
- Askenázi világ/kultúrkör
- Sfaradi világ/kultúrkör
- Haszkala = zsidó felvilágosodás

A félév végi dolgozatban várhatók olyan kérdések, hogy ezek közül néhányat meg kell határozni.

Ez nem az óra összefoglalása! Az összefoglalást maguk írják meg!

Viszlát jövő szerdán!